کۆنتراست

فێلکردن لە فەلسەفە

ئازاد حەمە

ڕۆژنامەوانی لەبڕی فەلسەفە و گشت بەشەکانی تری زانستە مرۆییەکان

ڕۆژنامەگەریی شوێنی گشت دیسپلینێکی گرتۆتەوە

یەکێ لە کێشەکانی خودی ڕۆژنامەگەری کوردی ئەوەیە ئەم کێشەیەی من لەم پەڕەگرافەدا باسیلێوەدەکەم واتە ئەوەی کە ڕۆژنامەگەری جێگای هەموو دیسپلینێکی گرتۆتەوە و هەروەها ڕۆژنامەگەری بووە بە نووسین و ئیدی نووسین لەدەرەوەی ڕۆژنامەگەری بوونی نییە نەکردووە بەبابەت بۆباسکردن. من پیێموایە ڕۆژنامەگەری تا ئەو شوێنە دەکرێ ببێ بە بابەتی باس کە پێوەندی بە تەکنیك و هونەری نووسین و بلاوکردنەوە و, ڕێساکانی کاری ڕۆژنامەگەرییەوە هەیە نەك ئەوەی ڕۆژنامەگەریی ببێ بە دەزگایێ بۆ بەرهەمهێنانی ڕووناکبیری.کاتێ ڕۆژنامەگەری دەبێ بە ئەلتەرنەتیڤ بۆ ڕوناکبیری ئەمە هەر هەلە نییە بەلکو تێکدانی ڕۆژنامەگەرییشی بەدەمەوەیە. چونکە ڕۆژنامەگەری دەبێ کۆشش بێ بۆ پەرەدان بە تەکنیکی نووسین و دێاتهێنانەپێشەوە لەسەر ماف و ویستی تاك لە کۆمەل نەك ئەوەی ڕۆژنامەگەری ببێ بە خودی نووسین. واتە و بەکورتی ڕۆژنامەگەری کە بەخۆی دیسپلینێ تایبەت بەخۆیەتی شوێنی زۆربەی دیسپلینەکانی تری بواری زانستەمرۆییەکانی گرتۆتەوە, لەوانە: کۆمەلناسی, زمانەوانی, ئابووری, دەروونناسی, فەلسەفە, ئێتنۆگرافی, ئەنترۆپۆلۆژی و تادەگاتە تیۆری سیاسی و هونەر و.. هتدیش.

بۆ پتر دوان لەسەر ئەو چەند دێڕەی سەرەوە دەخوازم بلێم, نووسینی کوردی لەم یەك دەیەی دوایی بووە بە پارچەێ لە نووسینی ڕۆژنامەگەرییئامێز. ئەمەشوایکردووە ئەم جۆرە نووسینانە ببن بە پردێ بۆ باس لە نووسین(نووسین وەك تێکست), یان ڕۆژنامەگەریی خۆی وەك نووسین دەرخا و هەولبدات گشت ئەو بۆشاییانە پڕکاتەوە کە لە زانین و زانیاریەکانماندا هەیە. هۆی ئەوەش کە نووسین خۆی لە جەستەی کاری ڕۆژنامەوانیدا ئاخنیوە گەلێ زۆرە دەشێ هەندێ هۆی سەرپێی لەم ڕوەوە بەسەرکەینەوە. یەك لەو هۆیانە ئەوەیە ڕۆژنامەوانی دەمێکە بووە بە شوێنێ بۆ هاتنەگۆی تاکی کورد جا ئەوە هونەرمەند بێ یان سیاسەتکار, ڕەخنەگرێ کۆمەلایەتی بێ یاخود وێژەر. بۆنموونە لەگەل کەوتنە تاراوگەی گشت کەسێکی کورد یەکەم هەنگاوی ئەم کەسە بۆ خۆدۆزینەوە و خۆهۆگرکردنی کۆشش بۆ دەرهێنانی ڕۆژنامەێ دەکا کە لەوێڕا بە نووسینی سیاسی و ئەدەبی ئەو ڕۆژنامەیە پڕدەکرێتەوە. ڕۆژنامەوانی کە پەیوەندیێ زۆری بە ڕۆحی تاراوگاوی کەسی کوردەوە هەیە هەمیشە وەك شوێنێ تەماشادەکرێ کە تیایا بەرەنگاربوونەوەی تیائەنجامدەدەرێ. هەر بۆنموونە تەماشای ئەزموونی شاخ و هەندەرانکەن پڕە لە وێنەی لەم جۆرە. هەروەها هۆی دووەم ئەوەیە دەرکنەکردن بەوەی چەند پۆلێ لە زانین یان بەواتاێتر چەند جۆرێ لە دیسپلین هەن کە هەریەکە بە بوارێکەوە تایبەتن کارێوایکردووە گشت نووسین وەك بەشێ لە کاری ڕۆژنامەوانی ئەنجامدرێ. لە ڕێگای نووسینی ڕۆژنامەوانی ئامێزیشەوە باس لە گرفتی سیاسی ناسیۆنالی, کاری داهێنانی هونەری و جوانکاری, بابەتی بیریاری و فیلۆلۆگی و گشت بەشەکانی تری زانستە کۆمەلایەتی و مرۆیەکان دەکرێ. هەرچی هۆی سێهەمە, کە ڕەنگە لە هەردوو هۆیەکەی تر زۆر ڕەگەزیتربێ, ئەوەیە نووسینی کوردی لە بنەڕەتدا نووسینێ ئەدەبی(وێژەیی) و سیاسیە و ئەم جۆرە نووسینانەش کە بوونە بە هەوێنی نووسینی ڕۆژنامەوانی لەلایێ زۆرترین خوێنەری هەیە و لەلایێدیش زۆرترین نووسەری هەیە. ئەم دۆزەش جۆرە ڕەوتێ ڕۆشنبیری دروستکردووە کە سەختە جیاوازیکردن لەنێوان نووسەر و خوێنەر.

من بۆ زێتر شیکردنەوەی قسەکانی سەرەوەم دەلێم: نووسینی کوردی لەم چەند سالەی دوایی ,بەتایبەت پاش ڕاپەڕین, ئاڕاستەێ ڕۆژنامەوانی وەرگرتووە. نووسینی کوردی کە پێش ڕاپەڕین پتر ئەدەبی(وێژەیی) و هونەری بوو ئەمێستا بووە بە یەك پارچە لە ڕۆژنامەوانی. پرۆسەی ئازادی پاش ڕاپەڕین کە بووەهۆی بەرهەمهێنانی گەلێ دیارەدی کۆمەلایەتی و سیاسی و کولتووری بەلام ئەوەشیکرد کە گشت بزاڤی نووسینی کوردی, گەر سەرجەم وتاری ڕوناکبیری نەلێم, بووە بە ڕۆژنامەوانی. مەبەستم ڕۆژنامەوانی تاکە زالترین پێنووسی کوردی ئەم یەك دەیە و نیوەی ئەم دواییەیە. نووسینەکان سالانێکە ئەوەندە بەڕۆحێ ڕۆژنامەوانیانەوە دەنوسرێن زۆر بەزەحمەت دەکرێ

نووسینێ ئابووری لە کۆمەلایەتی و ئەویش لە هونەری و ئەمیش لە نووسینی کولتووری و ئەدەبی جیاکرێتەوە.

بۆمن ئەمە ئاماژەیە لەسەر ئەوەی ڕۆژنامەوانی هەموو نووسینی کوردی تاڕادەێ پێکدێنێ و ئەمەش گەلێ هۆ لەپشتیەوەیە من لایسەرەوە بەشێوەێ لاوەکی چەند هۆێکم خستەڕوو کە دەمەوێ لێرەوەڕا بێمە سەر ڕوونکردنەوەی هۆیەکان بەجۆرێدی. بەلام پێشئەوەی ئەو هۆیانە ڕیزکەم بەلامەوە گرینگە لەکاتی هۆنینەوەی هۆیەکان پشت بە چەند ئارگومێنتێ(بەلگەێ) ببەستم.

ئارگومێنتی یەکەم ئەوەیە, نووسینی کوردی دوور لە پۆلەکانی زانستەمرۆیی و کۆمەلایەتی و تەنانەت زانستە سروشتیەکانیش تەمەن بەسەردەبەن. گەر زۆربەی هەرە زۆری ڕۆژنامە و هەفتەنامە و تەنانەت مالپەڕەکانیش سەرو بنکەین چەند تێکستێ نابینیتەوە کە سەربە پۆلێ دیاریکراو بن لە نووسین. ئەمەش بەو واتایە دێ کە نووسینەکان لەژێرسایەی پۆلێ دیاریکراو لە زانین نانوسرێن, کە لەڕاستیدا مرۆڤایەتی سەدەهاێکە بووە بەخاوەن چەند پۆلێ لە زانین کە هەر لە زانستە مرۆیی و کۆمەلایەتیەکانەوە دەگرێتەوە تادەگاتە زانستە سروشتیەکان. نەك هەر ئەوە بەلکو لەناو نووسەرانی ئێمە جیاکردنەوە لەنێوان پۆلەکانیش بەدیناکرێ و ,هیچ وەخت دەرك بە گرنگی ئەو پۆلانەش نەکراوە. زانستەمرۆییەکان کە لە زانستەکۆمەلایەتیەکان و ئەمانیش لە زانستە تەجریبیەکان جیاناکرێنەوە هەلەێ پێشوەختی زۆریان بۆ نووسینەکانمان بەگشت دروستکردووە و ئەوەش بەزیانی مێتۆد و شێوازی ڕاڤەکردنی نووسینەکانمان شکاونەتەوە. بۆیە من لەبەررۆشنایی ئەو ئارکومێنتە پێێلەسەر ئەو گومانەدادەگرم شتێ هەبێ پێیبووترێ نووسینی ئەنترۆپۆلۆگی و شتێ دیش ئەتنۆگرافی و دواتر دەروونناسیێ بوونیاندنراو لەسەر فەلسەفەی ئاگایی و زماناسی و هەروەها فەلەکناسی و تادەگاتە ئەوەی پێیدەلێین فەلسەفە و زانستی زمان و فیلۆلۆگیا و تەنانەت زانستێ ئابووری سەربەخۆ بەبێ تێکەلکردنی تاوێ بە سیاسەت و تاوێ بە کۆمەلناسی. هۆی نەبوونی ئەمەش دەکرێ بۆ گەلێ هۆکار بگەڕێندرێتەوە , لەوانە, یەکەم: درەنگ دروستبوونی نێوەندی ئەکادیمی لە ناوچەکانی ئێمە, دووەم: ترس لە زانین و ئەو جۆرە دامەزراوانەی ئاگایێ تۆگمە و بتەو لەناو خەلکادا دروستدەکەن و سێهەم: دانەبڕانی زانکۆ وەك دامەزراوێ لە ئاین و سیاسەت و چوارەم: کارنەکردنی زانینی ئەکادیمی بۆ بەرەنگاربوونەوەی بیری دەسەلاتاوی و بەتایبەت ئەوەی پێیدەلێن بیری ئاینی کە هەمیشە ببڕبڕەی بیری ناسیۆنالیزمی کوردی بووە. ئەمانەش بەدلنیایەوە بە ئامار و توێژینەوە تۆگمەتر و بەلگەدارتردەکرێن. لەبەرئەوەش کە من لێرەدا زانیاریێ ئەوتۆم لەبەردەستدا نیە و نازانم یەکەم گروپی کوردی کە لە زانکۆ خوێندویانە کەی بووە و کێیبوونە ؟ و کامە ڕیشەیان لا پەسەندکراوبووە؟ هەروەها یەکەم دکتۆرانت و پرۆفیسۆری کورد کێی بووە؟ و کەی ئەم کەسە بەم پلەیە گەیشتووە و لە چ بوار و پۆلێ لە پۆلەکانی زانین ئەم پلەیەی بەدەستهێناوە؟ تەنانەت خراپنیە ئەوەش بزانین ئایا ئەو کەسە ئافرەت بووە یان پیاو؟ تەنانەت لەبارەی ئەوەشەوە زۆر بێئاگا و بێزانیاریم کە کێ یەکەمکەس بووە لە هەندەران خوێندی تەواوکردووە و لە چ بوارێك و کەی؟ مەبەستی من لە بیرخستنەوەی ئەم شتانە ئەوەیە کە بەو ڕوونکردنەوەیە بگەم بۆ نووسین لائێمە دوور لە پۆلەکانی زانین ژیانبەسەردەبا و دواتر بۆ خودی نووسینیش لەم یەك دوو دەیەی دوای کە زۆر گەشەی کردووە و وەك چاخی زێڕینی نووسینی کوردیش لەقەلەمدرێ بووە بە یەك پارچە لە نووسینی ڕۆژنامەوانیئامێز. هەروەك لەسەرەوەش ووتم هۆ زۆرن کە دەکارن ئەو ئارگومێنتە روونکەنەوە کە لایسەرەوە باسکرا بەلام بەشێ لەو هۆیانەی کە پێشتر ئاماژم پێنەکردوون والایخوارەوە دێیمەوە سەری.

دۆزی سیاسی و کۆمەلایەتی کوردی بەجۆرێ پێکهاتووە کە تەنیا نووسینی ڕۆژنامەوانی توانیویەتی پێیبوێرێ. واتە تراژیدیەکان, نەگبەتیەکان, هەرسەکان و تادەگاتە کێشە بوناویەکانیش کارێوایانکردوە ڕۆژنامەوانی ببێ بە نوێنەری نووسینی کوردی و تاکە بوارێکیش بۆ ڕونکردنەوەی هەبوونی خود و کۆمەلگەی کوردی. هیچ دوورناڕۆین یەك لەو شتانەی پێوەندی بە بزاڤی ڕزگاریخوازی کوردیەوە هەیە لەماوەی ئەو سەدسالەی تەمەنیدا ئەوەیە کە کەوادیرێ زۆری سیاسی و ڕۆژنامەوانی لە ژیانی ڕۆشنبیری کوردی بەرهەمهێناوە. ئەمانەش کە پاشئەوەی کەوتنە هەندەران تاکە بوارێ کە دەسەلاتیان بەسەریەوە شکاوەتەوە هەمیشە بلاوکردنەوەی نووسینی سیاسی یان ئەدەبی بووە. تەنانەت ئەوانەش کە کاری ئەکادیمیان کردووە تێزە زانکۆیەکانیان بەزۆری هەر لە بواری سیاسی و ئەدەبی بوونە. بۆیشە ئەوانەی تێزە ئەکادیمیەکانیان لەم دوو بوارەدا بووە تاوێ ڕۆژنامەوان و نۆڤێلیست و شاعیرن و تاوێدیش ڕەخنەگرێ ئەدەبی و سیاسی و بەڕێوەبەری سەنتەر و هتدن. ئەمانە هەموو شتێکن لەیەك کاتدا چونکە لە بنەڕەتدا ئەو لێشاویە هەمیشە لەخۆیانا دەبیننەوە کە ئەمانە بن. پاشان پێشینەی فکری و ئەزموونی ڕۆشنبیریان ئەوەندە تێکەل و پەرتە هەمیشە ڕێگا لەبەردەمیانادەکاتەوە بۆ بوونیان بەوانە.

مەبەستم لەوی لایسەرەوە ووتم ئەوەبوو کە, ڕۆژنامەوانی ئێمە یان نووسینی ئێمە کە بەشێ زۆری پێوەندی بە ژیانی پارتیزانی کوردەوە هەیە ئەم جۆرە ژیانە مانای بۆ ئەوە هەبووە کە نووسین ببێ بە ڕۆژنامەوانی. واتە ئەو جۆرە ژیانە کارێوایکردووە شێوازی نووسینی کوردی ڕەوتێ ڕۆژنامەوانی وەرگرێ و لەوێشڕا ئەدەب کۆلەکەی ئەو شێوازە بێ لە نووسین. ئەم نەرێتە کە تائێستاش لەنێو ئێمەدا زال و باوە لەحالەتێ ئاوەلناوئامێزیدا دەژی. ئەدەب کە تەکنەلۆژیاکەی ئێمەیە هەمیشە ئاوەلناوەئامێزە. هۆی ئەوەش بە زۆری بۆ دۆزی ژیانی سیاسی و

کولتووریمان دەگەڕێتەوە. کولتووری کشتوکالی(گوندی) و بیری ئاینی ئێمە نەیتوانیوە پتر لەو ئەدەبە دروستکا. لێرەدا مەبەستم لەم ئەدەبە ئەو ئەدەبەیە کە پڕە لە ئاوەڵناو و وەسف و پیاهەڵدان. ئەدەبێکیش کە بەهۆی ڕۆژنامەگەریەوە هەناسەبدا ناتوانێ نائاوەڵناوییبێ. من لێرەدا نە بەدووی ئەدەبێ بێ ئاوەڵناو دەگەڕێم و نەش ژیانی پارتیزانی سەد سالی ڕابردووی کورد پووچەڵدەکەم بەڵکو ئەوەی بۆ من مەبەستە بەرباسخرێ ئەوەیە کە لەبەرئەوەی کورد لە حالەتی داکۆی لە خودی خۆیبووە ئەمە وایکردووە بکەوێتە ناو جیهانێ لە نووسین کە زمانێ ڕۆژنامەوانی ئاوەڵناوئامێز زالبووە بەسەری. بەڵام ئەم حالەتە ڕابوونێ فەلسەفی ئەوتۆی دروستنەکردووە کە ببێ بە بناغەێ بۆ تێڕامان لە بوونی بوونەوەری کورد بەجۆرێتر. وەلی بوونی بوونەوەری کورد پتر لەو فەلسەفە سیاسیەی داواکردووە کە لەنێو ئێمەدا سالەها سەرداربووە. ڕاستە ئەو فەلسەفەیە گەردووناوی بووە جا ئەوە کۆمۆنیزم بێ یان ناسیۆنالیزم بەهەدوو بەشکەیەوە , ئاینی و نائاینی بەڵام گەردووناوی ئەو فەلسەفە سیاسییە هیچوەخت نەیتوانیوە تێڕامانێ فەلسەفی لەسەر کەسی کورد بەرهەمبهێنێ. هۆیەکەی تەنیا ئەوە نییە کە ئەو فەلسەفانە دەرەکی بوونە بەڵکو هۆیەکە ئەوەیە کە خودی فەلسەفە وەك بوارێ بۆ هەلوێستەکردن و بیرکردنەوە لەنێو ئێمەدا شتێ باو و گشتی نەبووە. بۆیە تائێستاش بەشێ زۆر لە زەلیلی سیاسیمان بۆ ئەوەدەگەڕێتەوە کە ئەندێشەی سیاسیمان بەس سیاسی بووە و بە ئەندێشەێ سیاسی فەلسەفیانەوە وابەستە نەبووە.مەبەستم تەنیا سیاسیانە بیرمانکردۆتەوە نەك فەلسەفیسیاسیانە.تەنیا سیاسیانەش بیرکردنەوە ئەوەی بەدەمەوە بووە کە ڕۆژنامەوانی ببێ بە زمانحالی ئاگایی سیاسیمان. ئەوە نیە ئێستاش ڕۆژنامەگەری تاکە پەرستگای نێوەندی سیاسیمانە. ئەوە نییە شەڕی مێدیا یەکەم ئامرازی داکۆکیکردنەکانمانە. ئەوە نییە مێدیای سیاسیمان چەند بێ فەلسەفە گوزردەکا و چەندیش دۆستی یەکەمی ئەدەبە. ئەدەبێ بێ فەلسەفە و بێ زانستی زمان. ئەوەنییە ئێستاش مێدیای سیاسی کە زۆرترین دەسەلاتی لەبەردەستدایە ,کە لەناوەڕۆکدا ئەم دەسەلاتە زۆرترین پارەی لەبەردەستدایە, جگەلە ڤستیڤال و دروستکردنی بنکەی چاپ و هەندێ دەزگای ڕۆژنانەوانی کە دەسەلات ناویناون سەنتەری توێژینەوە شتێ ئەوتۆی دروستنەکردووە. ئەم دەسەلاتە کە پێشتر نە بەم ناوەڕۆك و نەش بەم ڕوالەتەی ئێستا بووە هەر خەریکی دەرکردنی ڕۆژنامە و کەوادری ڕۆژنامەوانی بووە. ئەمە تەنیا کێشە نییە بەڵکو سکاندالیشە (ئابرووچوون). ئەی ئەوە سکاندال نییە ڤستیفال و ئاهەنگ و کۆنفرانسە زانستیەکان لەیەك جیاناکرێنەوە. یان ئەوە سکاندال نییە ئەوی دوێنێ هونەرمەند یان وێژەر یاخود تەنانەت سیاسەتکاریش بووە ئەمڕۆ سەرقالی کاری ڕۆژانەمەوانیە. گەر ئەم کەسە ڕۆژنامەێکیش سەرپەرشتینەکا خۆ بەلایەنی کەمەوە کەسێ چالاکە لە هەلسوڕاندنی کۆڕوکۆبوونەوەی ڕۆژنامەوانی. دەسەلاتی نوێی کوردیش کە تەمەنی زۆر کۆن نییە بۆئەوەی خۆی لە پرۆسەی بەکوردبووندا بەرجەستەکا یان بەواتێ تر بۆئەوەی لەو پێشبڕکێ سیاسیەدا بەشداربێ کە خۆی لە یاریێ بەراوردکاری هەرزاندا دەبینێتەوە زۆرترین بایەخ بە ڕۆژنامەوانی دەدا. کێشکە هەر ئەمە نییە بەڵکو کامە کۆلکە سیاسی و ئایدیۆلۆژیشە تادەگات کادێرە کۆن و نوێکانیش هەر دیسانەوە لە دەستوپەنجە نەرمکردندان لەتەك کاری نووسین بەڵام نووسین بەمانا ڕۆژنامەوانیەکەی نەك نووسین وەك جۆرێ لە تیۆری زانین کە ئەوەش بەدڵنیایەوە بریتیە لەوەی پێیدەڵێن توێژینەوە.

من هێشتا بەتەواوەتی نەهاتوومەتە سەر بەشێ زۆر لەو هۆیانەی کە دەمەوێ سەبارەت بە هۆی بوونی نووسین بە نووسینی ڕۆژنامەوانیئامێز یان بوونی هەموو نووسینمان بە نووسینی ڕۆژنامەوانیئاسا نخەمەڕوو. ئەمە لەلایێ و لەلایێتریش ئەو هۆیانەشم باش ڕاڤەنەکرد ئەو ئارگومێنتەی لای سەرەوە ڕووندەکەنەوە. لێرەوە و پەیتا پەیتا لەلایێ کار بۆ ڕاڤەکردنی ئارگومێنتەکە دەکەم و لەلایێتریش بەدواچوونێ ئەنجامدەدەم کە تیایدا هەندێ هۆکاری دی ڕوودەخەم کە ناهێڵن فەلسەفە لەناو ئێمە گەشە بکا و بگرە جگەلەو فێڵەی لە فەلسەفەدەکرێ و یان کراوە فەلسەفە بە ڕۆژنامەوانیش بەلەجیاتیدەکرێ. ئەمەش وایکردوە لەبڕی فەیلەسوف ڕۆژئامەوانمان هەبێ و لەبڕی گشت پسپۆڕیێ تریش هەر ڕۆژنامەوانیمان بەسەردا بسەپێنرێ. ئەم لایەنەش تائەندازەێ زۆر دەکەم بە سەرەتاێ بۆ هێنانە پێشەوەی قسەکردن لەوبارەیەوە.

من لەسەرەوە پێم لەسەر ئەوەداگرت کە نووسینەکانمان ئوسولێ دیاریکراویان نییە و هۆی ئەمەشم بۆ ئەوە گەڕاندەوە کە لەوبارەیەوە ئارگومێنتێ کومانلێنەکراوم لەبەردەستدایە کە نووسینەکان کە لێرە و لەوێ بەردەستدەکەون سەر بەخانەێ لە خانەکانی زانستە مرۆیی و یان کۆمەلایەتیەکان نیین. ڕاستە ڕوناکبیر و نووسەرانی کورد بەشدارییان لە دروستکردنی ئەو خانانەدا نییە بەڵام ڕەنگدانەوەشیان لەناو نووسینەکانمان دیسانەوە هێندەی بەشدارینەکردنەکانمانە لە دروستنەکردنەکانیان. ڕاستە ئێمە لەم حالەتەدا تاك و تەنیا نیین بەلام ئەوەی پێوەندی بەو لایەنەوە هەیە کە نووسینی ئێمە بووە بە بەشێ لە نووسینی ڕۆژنامەوانی ڕەنگە لەمەیانا تاك و تەنیا بین. ئەمە هێرش نییە بۆ سەر مێژووی نووسینی کوردی بەڵام خۆ ناشکرێ لێرەدا کۆمارێ لە درۆ بۆ خوێنەری ئەم باسە چێکەم. ڕاستە نووسینی کوردی لەم دەسالەی دوای زۆر گەشەیکردوە بەڵام ئەو گەشەیە تەنیا بریتیە لەزۆری ژمارەی لاپەڕەنووسراوەکان و کەلەکەبوونی شاخێ لە نووسینی دووبارە و هاوشێوە و هاوناوەڕۆك. لەوەشبگەڕێتەوە نووسینەکان دەکرێ بکرێن بە دوو پۆلەوە بەشێکیان نووسینی ئەدەبین کە نووسینی

شیعریش گەورەترینی بەختی لەناو ئەم بەشە دا هەیە و پۆلی دووەمیش بریتیە لە نووسینی سۆسیۆ – کولتووری و سیاسی-کۆمەلایەتی بەلام بەڕەوانبێژیێ ڕۆژنامەرگەرییەوە. هەردوو پۆلەکەش تادەگەنە دەستی بەکاربر(خوێنەر) بەتوونێلێکدا تێدەپەڕن کە ئەوەش تونێلی ڕۆژنامەوانییە.

من دیسانەوە واهەستدەکەم ئەوی لایسەرەوە درکاندم هۆیە و دەبێ و مەرجە بەدووی هۆکاردا بگەڕێم. بەپێ تێگەیشتنی خۆشم یەك لەو هۆیانەی دەمەوێ بەرباسیخەم, ئەلبەتە بە بەلگەوە, ئەوەیە کە لەناو ئێمە دوو پۆلی ئەکادیمی سالەهایە زۆرترین وەبەرهێنانی تیا ئەنجامدەدرێ کە ئەوەش یەکەم مێژووە و دووەمیش زمان و ئەدەبی کوردیە ئەلبەتە لەم دوایە پۆلێ دیش فووتبوەتەوە کە کۆمەلناسیە بەلام کۆمەلناسی وەك بەشێ لە ئەدەبی سیاسی و مێژووی سیاسی. سەرەتا ئەو دوو پۆلە(مێژوو , زمان و ئەدەب) و دواتریش هەر سێ پۆلەکە بەسەریەکەوە (مێژووو زمان و ئەدەب, کۆمەلناسی) باس لەیەك شت دەکەن ئەوەش ژیانی کوردەوارییە هەر لە تێکست و هەقایەت و سەرگوزشتە ئیتنیەکانیەوە تادەگاتە ڕابەر و تراژیدیا و گشت ئەو دیرۆکەش کە ناسیۆنالیزمی ئەو ئیتنەی دروستکردووە. بۆیە لایئێمە ئەکادیمیکەرێ هەروەك سیاسیێ و ئەویش هەر وەك داستانبێژ و شاعیرێ و ئەمانیش هەروەك ڕوناکبیرێ غەیرە سیاسی بیردەکەنەوە. گالتە نییە کاتێ یادی سالرۆژی ڕۆژنامەگەری کوردی دەکرێ سیاسی و ئەکادیمیکەر و شاعیر و پارێزەر و ڕۆژنامەوان هەرهەموو وەك یەك دەپەیڤن و بەهەمان ڕەوانبێژی و سێستەمی زمانەوانیەوە تێکستەکانیان بەگوێی گوێگرانیانا دەدەن. لەوە سەیرتر ئەوەیە لەم ڕۆژانەدا دیوارێ ئەوتۆ لەنێوان گوێگر و خوێنەر یان ئەوی شتێ پێشکەشدەکا و ئەوی لێیوەردەگرێ نەماوە ئەمەش لەبەرئەوەی شار هەرهەمووی نووسەرە. ئەلبەتە هۆی ئەوەش کە گشت شار بووە بە نووسەر ئەوەیە کە ڕۆشنبیریێ ڕۆژنامەوانیئاسا گشت شاری گەمارۆداوە. ئەم خالە کە دەرئەنجامە(واتە ئەوەی شار لێوانلێوە لە نووسینی ڕۆژنامەوانیئاسا) هۆیەکەی بۆ چەند شتێ دەگەڕێتەوە کە لایسەرەوە ئاماژەم بەبەشێکیکرد و لێرەش بەشێتری دەخەمەڕوو. زۆر بەکورتی ئەو هۆیەی بە پێویستی دەزانم وەك سەلمێنە لەمڕووەوە بیخەمەڕوو ئەوەیە کە بەئاسانزانینی نووسین و بە ئاسانزانینی کاری ڕۆژنامەوانی ڕەنگە لەپشت ئەوەوەبووبێ شار هەمووی بنووسێ و یان شار هەمووی لە دەرکردن و بەڕێوەبردنی ڕۆژنامە, هەفتەنامە و گۆڤار و پاشان مالپەڕ بەشداربێ. ئەمەو جگەلە بلاوبوونەوەی مۆدی سەرپەشتیکردنی بنکەی کولتووری و پەخشکردن و توێژینەوە کە ئەم شوێنانە کاری فکری و فەلسەفیان بە نووسینی کولتووری تێکەلکردوە. ئەم شوێنانە کە جیاوازی لەنێوان شتی فکری و کولتووریدا ناکەن باشترین بنکەن بۆ دروستکردنی ڕوناکبیریێ ئاوەلناوئامێزی ئەدەبی.

ڕاستە من لە شوێنێتر باسم لەوەکردوە شار پڕ بووە لە مەلبەند و نێوەندی چالاکی ڕوناکبیری سەیر سەیر یان یانەی کولتووری جۆراوجۆری بێسەروبەر کە ئەو زۆریە نە کێشە فکری و تیۆریەکانی نووسین و ڕۆشنفکریمانی چارەسەرکردووە و نەش ڕێگایان لە هەلەسیاسی و کۆنخوازییە فکریەکان گرتووە بەلام لێرەدا دەمەوێ گرنگی بەو لایەنە بدەم کە چۆن ئەم دیاردەیە ڕۆشنبیریێ ئاوەلناوئامێزی ئەدەبی دروستکردوە. ئەمەش دروستبووە کاتێ کە ڕۆژنامەوانی شوێنی گشت دیسپلینێکی گرتۆتەوە و پاشان نووسینی ڕۆژنامەوانیئاسا خۆی وەك گشت نووسین دەردەخا. هەر لەوێڕا ئەوەشمووت, ئەو نێوەندە ڕوناکبیری و مەلبەندە کولتووریانەی لە شاردا لەگشت شوێنێ هەن پسپۆرێ ئەکادیمیان تیابەدیناکرێ و یان ئەو شوێنانە بۆ ئەنجامدانی چالاکیەکانیان ناگەڕێنەوە لای پسپۆڕان و, یان ڕۆژنامە و هەفتەنامە و گۆڤارەکانیش ,چ حیزبی و چش ئەهلی, کە بەشێکیان ئەو سەنتەر و نێوەندانە دەریدەکەن, پێش بلاوکردنەوەی نووسینێ پشت بە پسپۆڕ و شارەزایان لەو بوارە نابەستن کە ئەو نووسینە پێوەیتایبەتە. ڕاستە ئەمە بووە بە نەڕێت بەلام هۆی ئەوە چییە کە ئەمە بووە بە نەڕێت؟

من لێرەدا دێمەوە سەر بەلگە(ئارگومێنتێ) تر و وەك هۆکارێکیش تەمشایدەکەم بۆ بوونی نووسینی کوردی بە بەشێ لە نووسینی ڕۆژنامەوانیئاسا. بەلگەکەشم بە نەڕێتبوونی ئەو دیاردەیەیە. پێش ئەوەی بێمە سەر ڕوونکردنەوەی ئەوەی بۆ ئەوە بووە بە نەرێت کە لەناو ئێمە پشت بە ئەکادیمیکەر نەبەسترێ دەمەوێ یەك دوو سەرنج لەبارەی ئەم ڕەفتارەوە بنووسم کە بەبێ جیاوازی گشت ڕۆژنامە و هەفتەنامە و گۆڤارە حیزبی وغەیرە حیزبی(ئەهلی) یەکانیشی پێکەوە بەیەکسانی گرتۆتەوە. زۆربەی ئەو سەنتەرە کولتووریانە, بە ئەهلی وغەیرە ئەهلیەکانیانەوە, بەو کەسانە پڕکراون کە سالاهایە کاری ڕۆشنبیری دەکەن کە ئەمەش وادەکا ڕۆشنبیری ببێ بە کارێ دووبارە بەلام لایەنێ تر کە تایبەتە بەم ڕەفتارەوە ئەوەیە کە زۆربەی ئەوانەی لە نێوەند و مەلبەندە ڕۆشنبیریەکان کاردەکەن بژێوی ژیان وایانلێدەکا لەسەر نووسین و پەرەدان بەکاری کولتووری بەردەوامبن ئەمان کە پارەێ ئەوتۆ وەرناگرن ئەمە دواتر کارناکاتە سەر ئەوەی کە ئەمانە چەند لەکارەکانیانا شارەزان یان بەرهەمێنەرن. بۆیشە نەوەیەك هەیە هەروەك ئەو نەوەیەی هەمیشە سیاسەتدەکا ئەمیش تەنیا کاری ڕۆشنبیریکردنە بەلام کامە ڕۆشنبیری؟ ئەلبەتە لەوێڕا ڕۆشنبیری دەبێ بە شمەکێ تاوێ بە شتی کولتووری و تاوێ بە شتی ئەدەبی هەروەها تاوێ بەشتی سیاسی و تاوێکیش بە شتی کۆمەلایەتی سەرپێی بەها بۆخۆی پەیدادەکا. بێبەهای ئەم ڕۆشنبیریە تەنیا لە هاوشێوەی و لێکچویەتیەکەیدا نیە بەلکو بەپلەێ سەرەکی لەو ناکاریگەرییەشدایە کە لەناخیدا پەنهانە. ڕۆشنبیریەك کە ئامرازی ڕاڤەکردن و شیکردنەوەکانی ببێ بە سێستەمێ لە داستانبێژی و وتارێ لە

ستایش ناکارێ تایبەت و دەگمەن بەرهەمبهێنێ. دەگمەن و تایبەت بەرهەمهێنان لە ڕۆشنبیریدا پێوەندیێ زۆری بە ئاگایێ چەقبەستوە لە بوارێ دیاریکراو و بە ئەزموونێ یاخیانەی بەدەر لە کاوێژکردنەوەی خۆ و ئەویدیش.

بەلام ئەوەی بۆ لەناو ئێمە نەبووە بە نەرێت پشت بە پسپۆڕ و کەسی شارەزا(ئەکادیمیکەر) ببەسترێ چەند لایەنێکی هەیە کە گرنگترینیان ئەمانەن: سەرەتا دەمەوێ بلێم تەنیا ئەو مەلبەند و وەزارەت و بارەگا ڕۆشنبیریانە بەرپرسیارنین بەرامبەر بەو ڕەفتارەی پشت بە کەسی پسپۆڕ و شارەزا لەکاری کولتووری, ڕاگەیاندن و ڕوناکبیری نەبەسترێ بەلکو بەشێ لەو پشتلێکردنە بۆ ناچڕی و ناتۆگمەی هۆشمەندی ئەو دەستەبژێرە ئەکادیمیکەر و پسپۆڕانەش دەگەڕێتەوە کە دۆزێ ئەوتۆیان هێناوەتە پێشەوە کە ئەو شوێنانە پتر بە کارمەندی بە ئەزموون لە بواری نووسین و ڕۆشنبیری پڕکرێنەوە وەك لە پشتبەستن بە لێکۆلەر و توێژەروەی ئەکادیمی. بەوتایێدی, ئەو دەمەی مامۆستاێ زانکۆی بێئاگا دەبێ لەو باس و خواسەی لە شار لەبارەی هەندێ ڕێباز و قوتابخانەی ئەدەبی و هونەری و فەلسەفی دەکرێن ناچار ئەو شوێنانە تێکستی ئەو کەسانە لە بلاوکردنەوە و کۆڕوکۆبوونەوەکانیاندا دەکەن بە سەرچاوە کە لێرەو لەوێ کۆیانکردۆتەوە سەبارەت بەو شتانە. واتە سەنتەری لێکۆلینەوە و هەفتەنامە و شوێنەکانی تری چالاکیە ڕۆشنبیریەکان دەرگایان لەسەرپشت دەبێ بۆ نووسین و پەیڤ و ئاخاوتنی ئەوانەی کتێبێکیان لە هاوڕێێکیانەوە دەستکەوتووە کە لە سەردانێکی بۆ ئێران یان بۆ سوریا کڕیویەتی یان ئەوانەی لە پەراوێزی نووسینی ڕوناکبیری گشت کەس و گشت ڕێباز و ئاڕاستەێ فکری دەنووسن. ئەوانەی ڕۆژێ قسەلەسەر ئیسلامی سیاسی و عیلمانیەت دەکەن و ڕۆژێتریش قسەلەسەر بەدرخانیەکان دەکەن, یان ئەمڕۆ باس لە ڕۆشنگەری دەکەن کە پڕۆژەێ هەلەئامێزبووە و سبەیش باس لە شیعر و ناسیۆنالیزم دەکەن. ئەم جۆرە ڕوناکبیریە تێکەل و دەمدەمیەی لە شاردا لە خۆڕسکانە تەنیا ئەو زەلیلیە ئەکادیمیە بەرپرسیارە لێی کە سالاهایە چیرۆك و شیعر و هەرەسەکانی کورد لێکدەداتەوە. ئەو نووسینانەش لەو ڕوەوە بەرهەمهاتوون تابلێی هاوشێوە و هاوناوەرۆکن. تۆ تەماشا ئەو دەستەبژێرە خوێنەوارە کوردەی لە هەندەرانەوە دەگەڕێتەوە یان تێزی ئەکادیمیەکەی لەسەر شیعر و چیرۆك نووسیوە یانیش لەسەر ڕۆژنامەگەری بەلام بەتێهەلکێشانی بە باسی وەك سیاسەت و مێژوویێ بەناسیۆنالیکراو. ئەمەش بارێوادێنێتە پێشەوە پشتبەستن بە کادێری نووسین و ڕاگەیاندن ببێ بە نەرێت. کاتێ کە ئەوەش دەبێ بە نەرێت لەلاێ ڕوناکبیریێ تێکەل و پەرت لەناو خەلك (گوێگران, خوێنەران) بلاودەبێتەوە و لەلاێدیش ناونیشانی ئەکادیمیکەر ووندەبێ. بۆ ووندەبێ؟ ووندەبێ چونکە ئەکادیمیکەر وەك دەستەبژێر نە پێوەندی بە بەرهەمهێنانی ڕوناکبیریەوە دەبێ و نەش ناوی ئەکادیمیکەر لە پێکەوەلکاندا دەبێ بە ناوی ڕوناکبیرەوە. من کە دواتر ئەوە ڕوندەکەمەوە مەبەستم لە ئەکادیمیکەر کێیە و چیە دەمەوێ لێرەدا ئەوەش نخەمە سەر خەرمانەی قسەکانی پێشووم کە دەزانم ناماقوولیە تۆ بە هەلگری چەند بەکالۆریۆسێ تەنانەت دکتۆرانتێکیش لە بەشێ لە بەشەکانی زانستەمرۆیەکان سەنتەرێ کولتووری یان دەزگاێکی توێژینەوە و وەرگێڕان بەرێوەبەری بەلام دۆزی ڕۆشنبیری لەئەمڕۆدا لائێمە هێندە زامدارە ئەستەمە ڕوناکبیری لەگەل ئەکادیمیادا یەکبگرێتەوە.

گرینگە بۆ خوێنەری ئەم باسەی ڕوونکەمەوە مەبەستم لە ئەکادیمیکەر چییە و کێییە؟ من کە ناوی ئەکادیمیکەر دەهێنم مەبەستم لەیەك کاتدا کەسی ڕوناکبیر و ئەو کەسەشە کە بەهۆی قوولبوونەوەی لە بوارێ زانستیدا پسپۆڕی بەدەستهێناوە. ئەم کەسە کە دەکارێ هۆشمەندیێ(ئینتلێکتێ) تایبەت و دەگمەن سەبارەت بە کێشە و یان ڕووداوێ بەرهەمبهێنێ لێشاوترین کەسە کە وتن و تێگەیشتنەکانی بە سەرچاوە وەرگیرێ یان هیچنەبێ گفتووگۆ لەبارەی سێرکردن و ڕافەکردنەکانیەوە بکرێ. من دەلێم گفتووگۆ نەك ستایش و پەسەندکردنێ ڕەها و بێکۆتای ئەوی کەسێ توێژەرە و لێکۆلەرەوە دەیلێ. چونکە زۆر ئاساییە ئەو گفتووگۆیە ئاڕاستەێ ئەوتۆش وەرگرێ کە ئەوی لەلایەن ئەو کەسە ئەکادیمیکەرە روناکبیرەی ناومهێنا دەووترێ ڕەتکرێتەوە و تەنانەت پووچەلیشکرێ بەلام بە بەلکە و سەلمێنەی جیاواز لەوی ئەو کەسە ئەکادیمیکەرە ڕوناکبیرە پشتی پێدەبەستێ. بەواتاێتر کەسی ڕوناکبیری ئەکادیمیکەر ڕێگا لە شیکردنەوە و دێیاتی پشت بەستوو بە بەلگە و سەلمێنەدەکاتەوە کە ڕەتکردنەوەکانیش دەبێ لە هەمان ئاستدا بن. گەر خوێنەر بیەوێ ناوی چەند کەسێ لەو جۆرەی بۆبهێنمەوە ئەوا لەبڕی ئەوە ڕوونکردنەوەێ دەخەمە ڕوو کە تیایا ئەوە بەلگەدار دەکەم چەند مەرج و گرینگە ڕوناکبیر ئەکادیمیکەربێ و ئەمیش واتە ئەکادیمیکەر ڕوناکبیر بێ.

گەر تەماشای بۆنموونە دیاردەی بیریاریی لە ڕۆژئاوا بکەین, بەلانی کەمەوە لەماوەی ئەم دوو سەدسالەی دوایی, دەبینین زۆربەی ئەوانەی بیریاریان کردووە بەجۆرێ لە جۆرەکان نێوەندی ئەکادیمیان بۆ ئەو مەبەستە بەکاربردووە. ئەمە کە دیاردەێ ئەلمانیە بەلانی کەمەوە لە کانت و هیگل و دواتر هۆسرەلەوە دەستپێدەکا تادەگاتە بیریارانی فەڕەنسی لەوانە لیڤی-شتراوس, بارت, فوکۆ, دێریدا,فیلیپ لاکۆلابات , ژان- لۆك نانسی , سیزۆ و کریستیڤا و هتد. هەریەك لەمانە کە بەهۆی توێژینەوەکانیان بەرپرسی بەشێ لەو بەشانە بوونە کە بیریاری تیابەرهەمهاتوە ئاماژەیە لەسەر پێکەوەلکانی ڕۆشنفکری بە ئەکادیمیاوە. بۆنموونە پێش ئەوەی هەندێ ئاڕاستەی وەك هەلوەشانەوەگەری فەڕەنسی(دێریدا, لاکۆلایات, نانسی) یان هەلوەشاتەوەگەری ئەمەریکی(پۆل دۆمان, میلەر, باربرۆ جۆنسۆن) , پۆست کۆلۆنیالی ئەمەریکی(سپیڤاك, بەهۆبها) , نیوپڕاگماتیزمی ئەمەریکی(ڕۆرتی و ئەوانیتر),

پۆست مارکسیزمی ئەمەریکی(جێمسۆن , ئینگلتۆن) , فێمینیزمی فەڕەنسی(سیزۆ, کریستیڤا, ئیریگارای) یان بوونیادخوازی شتراوس و سیمیۆلۆژیای بارت و فینۆمینۆلۆژیای سێ هایە ئەلمانیەکە (هێگل, هۆسرەل, هایدگەر) و فینۆمینۆلۆژیای فەڕەنسی (کۆژێف, هیبۆلێت, میرلۆ- پۆنتی, سارتەر) و شیکردنەوەی دەروونی لاکان و زمانەوانی بنەماخوازی دۆسۆسێر ببن بە مۆدەی فکری پێشتر کارێ زۆریان لەسەرکراوە و یان بەری توێژینەوەی ئەکادیمی بوونە و پاشانیش بوونە بە وانە لە هۆلی کۆلجەکانا و ئەمەش مێدیا و نێوەندە کولتووریەکانی بەجۆرێ ئەوتۆ مەجبورکردوە کە هەموو وردەکاریەکانی ئەم ئاڕاستانە هەلگرنەوە و لەبەریانیشاکاریکەن. هەچ پێداچوونەوە یەکیش بە مێژووی بیری هاوچەرخی ڕۆژئاوا لەم دوو سەدەیەی دوایدا ئەنجامدرێ ئەوە بەباشی ڕووندەکاتەوە ئەوانەی وەك بیریار و فەیلەسوف و ڕوناکبیری گەورە تەماشاکراون پێش هەموو شتێ کەسانێ ئەکادیمی و پسپۆڕبوونە لە بوار و تێزێ تایبەتدا. ئالەم حالەتەدا دەشێ باس لە جۆرێ تر لە ڕۆژنامەگەری بکرێ کە نێوەندی ڕۆشنبیری دەسەلاتی بەسەرەوەیە. مەبەستم لێرەدا لەم جۆرە ڕۆژنامەگەرییە ئەو ڕۆژنامەگەریەیە کە ناتوانێ نە لە نێوەندی ئەکادیمی دوورکەوێتەوە و نەش لە دەزگاکانی مێدیا.

لائیێمەش کە نووسینی ڕۆژنامەوانیئاسا جێی گشت دیسپلینێکی گرتۆتەوە یان هەر نووسین بووە بە ڕۆژنامەوانیێ ڕووت (ئەبستراکت) ئەوە نە نەخۆشی نووسینی کوردی چارەسەردەکا و نەش ڕۆشنبیری دەتوانێ تەنیا بە ڕۆژنامەوانی بژی. چونکە ئەمە لایەنێ دەخاتەوە کە ئەوەش دەرککردنە بە بێ نووسینی لەناو ئەو هەموو زۆریەی نووسین. هەروەها ئەوە دیاردەی بێ نووسینییە کە نووسینەکان ئەوەندە لەیەکدەچن و ئەوەندەش بێ سەرچاوە و بێ مێتۆدن. گەر نووسین بریتیبێ لە هەلوێستەی کورتکورت و پەرت و بێ ناواخن و ئەمانەش ببن بە سەرچاوە و پالپشت بۆ خودی کردەی ڕۆشنگەریی بێمانایە باس لە بوونی پرۆژەی ڕۆشنبیریکرێ. چۆن دەکرێ باس لە بونی فەلسەفە لەناو ئێمە بکرێ کاتێ ئەو ئاگاییە لەبارەی نووسینەوە لەناو ئێمەدا بەگشتینەبووە کە نووسین ناوی دووەمی توێژینەوەیە و فەلسەفەش کە بەخۆی بریتیە لە ئەنجامدانی توێژینەوە دیسانەوە بەلگەی ترە لەسەر نەك هەر نەبوونی فەلسەفە لەناو ئێمە بەلکو لەسەر ئەوەش کە توێژینەوە لەوپەڕی نەبوونیدا ژیان بەسەردەبا. بۆ ئەوەی سەرنجەکانیشم ڕێژگەر(نسبی) کەم و لە تێگەیشتنی دۆگما و ڕەهای بەدوربگرم دەلێیم: کوا ئەو توێژینەوانەی لەژێر ناوی فەلسەفە ئەنجامدراون؟ من لێرەدا ئەو نووسینانەم مەبەستە بە پشتبەستن بە ئارگومێنت و سەرچاوە و واتا و تیۆری دیاریکراوەوە ئەنجامدراون نەك بەهۆی بەرهەمهێنانی چەند بیروبۆچوونی تێکەلی تاوێ سیاسی- کۆمەلایەتی و تاوێکیش ئەدەبی- کولتووری کە هەر هەمووش خۆی لەسەر جۆرە شێوازێ پڕ لە ئاوەلناو(ئەدجێکتیڤ) بوونیادناوە. ئایا لەکۆتایدا دەشێ بووترێ ئێمە نووسینی فەلسەفیمان هەیە؟ ئایا ئەوە نووسینی فەلسەفیە کە بە قەرزکردنی چەمك و زاراوە لەم فەرهەنگ و لەو ڕێبازی ئەدەبی و یان کولتووریەوە بمانەوێ کۆمارێ لە نووسین بهێنینەدونیا کە بەخۆی کۆمارێکە لە ئاوەلناو و وشەی وێژەیی. بەلگەی ترم ئەوەیە ڕۆژنامەوانی ناشێ ببێ بە سەکۆێ بۆ بەرهەمهێنای دیسپلین کاتێ مێدیا لەبەردەست کەسانێ کاسبکاری فکری و کۆلکە ئەدیب بێ یان بەدەستئەوانەوە بن کە بەڕەچەلەك دەچنەوە سەر بنەمالەیەکی ئەدەبی یان سیاسی کە ئەم حالەتەش زۆرجار وایانلێدەکا خۆیان بە بەرهەمهێنەری ئازادی و بیری نوێ بزانن. ئەو دیاردەیەش کە دۆزێ لە بەراوردکاری دێنێتە پێشەوە مێدیا دەکوژێ. مێدیاش کە لە دۆزێ بەراوردکاریدا دەژی خوێنەر تەنیا بەوەوە سەرقالدەکا کامە بنەمالەی ڕۆشنبیری یان کام گروپی کولتووری و چ ڤستیڤالێ ئەدەبی زۆرتر بەرهەمهێنەرن ئەمەش بەخۆی لەکۆتایدا ئامانج تەنیا بۆ هەلبژاردنی لایەن و گروپ یان هەفتەنامە و گۆڤارێکە و بەس. ئەوەتا لەڕۆژی یادی ڕۆژنامەی کوردستان نەك مێدیاکان دەبن بەدوو بەشەوە بەلکو خودی مالی کوردی و شاری کوردیش دەبن بەدووشەوە. ئەوەی زۆر شوێنی تێڕمانە سەبارەت بەو جۆرە ڕۆژانە و یان هاوشێوەکانی بۆ نموونە یادی کۆماری مەهاباد یاخود بنەمالەی بەدرخانیەکان ئەوەیە کە مێدیا و سەنتەرە کولتووریەکانی شار بەپالپشتی دەسەلاتی سیاسی کوردی هەریەکە لەئاست خۆیەوە چەند هەقایەتخوان و وێژەرێ دێنن و ئەو ڕۆژە دەلاوێننەوە. سال بە سالیش ڕۆژەکان پتر ئاوەلناوئامێز و حەماسیتر دەبن. ئەوندە ستایش بەرهەمدێ ئەوندە ڕەخنەی ڕەفتارە سیاسی و ڕۆشنبیریە تاریك و هەلەکان ناکرێن. لەڕۆژی وادا بۆ مێدیای کوردی ئەوەی گرینگ و ئامانجئامێزە ئەوەیە چۆن کەسێ لە بنەمالەی پێشەوا قازی یان بەردخانیەکان لەسەر شاشەی تەلەفزیۆن و یان لەسەر لاپەڕەی ڕۆژنامە و هەفتەنامەکان بهێنرێتەدوان.

ئەوی لایسەرەوە باسکرا بەس نییە بۆ ڕوونکردنەوەی ئەوەی ناومنا شار پڕبووە لە نووسینی ڕۆژنامەوانیئاسا. مەرجە بۆ پتر تۆگمەکردن و بتەوکردنی بینینەکان دیاردەێتر باسکەم یەك لەو دیاردانەش کە دەکرێ لێرەدا بەنموونە بهێنرێتەوە لەسەر ئەوەی کە شار پڕبووە لە نووسینی ڕۆژنامەوانیئاسا زۆربوونی دیاردەی لێدوانە (هەڤپەیڤین). من داوای ئەوە لە خوێنەری ئەم باسەدەکەم بۆ پتر تێگەیشتن لە مەبەستەکەم بڕوانێتە ژمارەی تازەی گشت ئەو ڕۆژنامە, هەفتەنامە و گۆڤار و مالپەرە ئەهلی و غەیرە ئەهلیانەی کە ڕۆژانە یان ماوەی جارێ دەردەچن کە بەلانی کەمەوە هەریەکەیان یەك لێدوانییان تیایە. سەیرەکە هەر ئەمە نییە بەلکو ئەوەشە لەو لێدوانانەدا لێدواندەرەکان, نوسەر بن یان ئەدیب, بەزمانێ ئەوتۆ قسەدەکەن کە ڕۆژنامەگەریی وەك ئەلتەرنەتیڤێ

بۆ ڕوناکبیری پەسەندەکەن. چۆن دەکرێ ڕۆژنامەگەری ببێ بە ئەلتەرنەتیڤ بۆ ڕوناکبیریی کاتێ کە ڕۆژنامەگەری لائێمە جارێ لەوەنەکوتوە بریتی نەبێ لە وتارێ سیاسیی؟ ئەمە با جارێ لێبگەڕێم و دێمەوە سەر باری فکری ئەو لێدوانانە و ئاستی بینینی لێدوانکەرەکان و لێدوانسازکەرەکان. دەمەوێ لەو ڕوەوە بلێم: لێدواندان لەلایەن نووسەر و ڕۆشتبیری کوردەوە یان سازکردنی هەڤپەیڤن لەلایەن ڕۆژنامە و هەفتەنامە و گۆڤاری کوردیەوە شتێ هەلە و بەد نییە بەلام ئەوە هەلەیە و ئەمجار بەدیشە کە ئەو نووسەر و ڕوناکبیرەی لێدوان دەدا ناتوانێ جیاوازی لەنێوان هەندێ شتدا بکا کە لێرەدا بەکورتی باسیلێوەدەکەم.

گەلێ لەو لێدوانانەی ئەو ئەدیب و نووسەرانە دەیدەن,کە هەرهەمووش بەجۆرێ لە جۆرەکان لە چوارچێوەی کارێ ڕۆژنامەوانیدا ئەنجامدەدرێن, لەبەرئەوەی ڕەخنە و ڕوونکردنەوەکان تیایانا زۆر شەخسی و دوبارەن ناشێ وەك سەرچاوە بەکاربرێن و یان وەك بۆچوونی باوەڕپێکراو تەماشاکرێن. هەروەها لەبەرئەوەی زۆربەی ئەو لێدوانانەی نووسەرانی کورد دەیدەن لەیەك دەچن و, لە ووتنەکانیشیانا سێستەمێ زمانەوانی هاوشێوە و هاوواتا زالە ئەمەوادەکا زۆرجار لێدوانی ڕۆمانووسیێ لە لێدوانی کۆمەلناسێ یان ئەمیان لە ئەدیبێ بەزەحمەت جیاکرێتەوە.

هۆی ئەمە چییە؟ یەك لەو هۆیانە کە زۆر شایانی باسکردنە ئەوەیە ئەدیبی ئێمە لەیەکاتدا جیرۆك نووس و ڕۆمانووس و شاعیر و پسپۆریشە لە بوارە مەعریفیەکانا(فەلسەفە, زانستی زمان, تیۆری سیاسی) هەروەها پسپۆڕێکیش لە بوارێ لەو بوارانە خۆشیەتی و ئەدیبیشە. هەرهەموو لەیەککاتیشدا, واتە ڕەخنەگر و نووسەری ئەدەبی و پسپۆر لە بوارێ لە بوارەکانی زانستەمرۆیەکان(دەروونناسی, ئابووری, کۆمەلناسی), ڕەوای ئەوەش بەخۆیان دەدەن لەیەکاتدا قسە لەسەر نالی و پێشەوا قازی و هابرماز و گارسیامارکیزیش بکەن. ئەم لایەنەش کە پێوەندی بە تێنەگەیشتنە لە پسپۆڕی و ترس لە پسپۆڕ بەرهەمی ئەو تێکەلگەراییە کە لەناو ئێمە ڕیشەیداکوتیووە و ڕۆژنامەگریش لە گەیاندنی بەرپرسیارە . ئەم تێکەلگەڕایەش والە لێدواندەران دەکا فەلسەفە بەسەرکاری خۆیان و کاری گشت کوردیشەوە بکەن ئەمەش لەڕێگای چواندنی کارەکانی خۆیان بە کارە جیهانیەکان. بەلام ئەمەیان زۆر ناڕاستەخۆ دەکرێ. واتە سیاسەتکردنێ لە ووتنەکەدا بەدیدەکرێ. ئەم دیاردەیە پێوەندیێ زۆری بەو سێستەمی ستایش و ڕەتکردنەوەیەشەوە هەیە کە لە ئەزمونی سیاسی یان وتاری سیاسی کوردیدا بنجبەستە کە دەبایە ڕەخنەکردن و گفتووگۆ کۆلەکەی ئەو وتارە بایە. نەك هەر ئەوە بەلکو هەندێ کەس لەپال ئەوەی جیرۆکنوسن یان شاعیرن لەسەرئەوەش ڕاهاتوون ماوەی جارێ لێدوان بدەن و لێدوانەکانیشیان کە زوو زوو دەکەونە سەر لاپەڕەکان یەك سێستەمی ڕەوانبێژی تیا زالە کە ئەوەش بریتیە لە کروزانەوە و لاواندنەوەی خۆ هەروەها دروستکردنی ***منێ*** کە ناویدەنێم ***منی ڕۆشنبیری***. ئەمەشدەکرێ تا لەوێوە ئەوە بە خوێنەری (یان گوێگری) ئەو لێدوانە بووترێ کە گەر ئەمانە کورد نەبوونایە ئێستا قسە و دید و کارەکانیان لە مێدیاکانا زۆرترین نرخی بۆخۆی دابیندەکرد. مەگەر بەشێ لەوانە لە هەدەران نەبوون یان لە هەندەران نین یاخود زمانێ بێگانە قسەناکەن بۆ دەبێ هەر لەڕێگای دروستکردنی ئەم منەوە بویستڕێ کۆمارێ لە نازناو بۆ خۆ دروستکرێ؟

زۆرجار لێدوانکەرانیش پرسیارەکانیان ئەوەندە دووبارە و هاوشێوەن هیچ جیاوازیێ لەنێوان ئەو لێدوانەی لەگەل کۆمەلناسێ دەکرێ بە بەراورد لەگەل ئەوەی لەتەك ڕۆمانووسێ یان هونەرمەندێ شێوەکاردا دەکرێ بەدیناکرێ.

بۆنموونە پرسیاری پێوەندی دەسەلات بە ڕوناکبیرەوە یان ئاستی شیعر و ڕەخنەی نوێی کوردی لەو پرسیارانەن لە گشت لێدوانێ ئامادەن. مەبەستم سێستەمی مەعریفی ئەو لێدوانانە بەجۆرێ پێکهاتوون نە سەربە پۆلێ لە زانینی تایبەتن و نەش دەکرێ بخرێنە ژێر فیگورێ لە ڕوناکبیریەوە. بۆیشە ئەو لێدوانانە زۆر بەدەگمەن وەك سەرچاوە بەکاردەبرێن یان زانینەکانی لە بوارێ دیاریکراودا هەرگیز وەبەرناهێنرێن.

هەموو ئەوانەش کە لەسەرەوە باسکران والە من ناکەن ڕۆژنامەگەری وەك بوارێ لە گەیاندنی زیندوو ڕەتکەمەوە.بەلام من ئەوە ڕەتدەکەمەوە کە ڕۆژنامەوانی یان کاری مێدیا وەك ئەلتەرنەتیڤێ بۆ دروستکردنی وتاری ڕوناکبیری تەماشاکرێ. ڕۆژنامەوانی کە لە کۆمەلناسی و مێژوو و دەرووناسی و فەلسەفە تادەگاتە زانستی زمان و وێژە جیایە خاوەنی دیسپلینێ تایبەت بەخۆیەتی. ڕۆژنامەوانی بێ دیسپلین نییە بەلام مافی ئەوەشی نییە کە شوێنی دیسپلینەکانی تری بواری زانستە مرۆیی و کۆمەلایەتیەکان زەوتکا. بەلێ من هیچکات پێموانییە کە ڕۆژنامەوان بەهەمان ئەرك هەلدەستێ کە بیریارێ یان کۆمەلناسێ پێیهەلدەستێ وەلی لەهەمانکاتیشدا دانبەوەدادەنێم کە ڕۆژنامەوانی لە ژیانی مرۆڤی هاوچەرخدا کەرتێ مەعریفی مەزنە و پێیشم وایە کاری ڕۆژنامەوانی نە کارێ ئاسانە و نەش بێبەها. بەلام ئەوە ئاسان و بێبەهایە کە گشت شار بە سیاسی و نووسەر و ئەدیب و ئەکادیمیکەر و هونەردۆستانیشەوە یان ڕۆژنامەوانن یاخودیش بەجۆرێ لە جۆرەکان بەکاری ڕۆژئانەوانی و بەنووسینی تێکستی ڕۆژنامەوانیئاساوە سەرگەرمن. ئەوە ڕۆژنامەوانیی نییە کە بێبەهایە نەخێر بەلکو ئەوە بێبەهایە کە شار هەمووی سەر لەکاری ڕۆژنامەوانی دەردەکا یان کاری ڕۆژنامەگەری پیێئاسانە. دیسانەوە دەلێم ئەمە دەرئەنجامە و مەرجە هۆیەکەی بەردەستخەین. بەباوەڕی من هۆی ئەم دیاردەیە , واتە بوونی گشت شار بە ڕۆژنامەوان یان بارێ ئەوتۆ لە شار دروستبووە کە هەرهەموو سەر لەکاری ڕۆژنامەوانی دەردەکەن ئەوەیە کە لائێمە ڕۆژنامەوانی داوای زانینێ دەگمەن و تایبەتمەندمان لێناکا. پاشان ڕۆژنامەوانی گەر ئەوەبێ ئێمە قسە بە

دوژمنانی کورد بلێین یان قسەلەسەر باری ئافرەت کە ئێستا زۆر مۆدیەتی بکەین یان وتاری ناسیۆنالیزمی کوردی بلاوێنینەوە ئەوا ئەم ڕوناکبیریە لای گشت خەلکی شار دەستدەکەوێ. دەکرێ بپرسین بۆ؟ لە وەلامدا دەلێم هۆی ئەوە ئەوەیە کە هەستی بەکوردبوون لای گشت خەلکی شار کارێ وایکردووە کە هەموو خۆ بە نووسینەوە سەرقالکەن ئەمە لەلایێك و لەلایێتریش هەر ئەم هەستە کارێ وایکردووە کە پۆلی ڕۆژنامەگەری ببێ بە پۆپولێرترین پۆلی مەعریفی. ئائەمە نەگبەتیێ گەورەیە کاتێ هەستی بەکوردبوونمان وامانلێکا ببین بە نووسەر یان خۆمان بەکاری ڕۆژنامەگەرییەوە سەرگەرمکەین. لەوە بەدتریش ئەوەیە کە ڕۆژنامەگەری بکەین بە قەلغانێ بۆ پاراستنی هەبوونمان یان گەشەدان بەو هەستە. لێرەدا پرسیارە ئیرۆنیکەی من ئەوەیە: دەکرێ وتاری ڕوناکبیری نەتەوەیەك لە ڕۆژنامەگەری بریتیکرێ؟ بۆ خۆم دلنیایترین وەلام ئەو وەلامایە کە پێیوایە ناشێ نەتەوەیەك لەم سەردەمە نێتاویەدا(یان بەنێتکراوەدا) تاکە ئازووقەی مەعریفی و یاخود ماهیەتی ڕوناکبریی خۆی لە ڕۆژنامەوانیدا بەرجەستەکا.ئەمە لەلاێ و, لەلاێ تریش ئەوە موسیبەتێ گەورەیە کاتێ نەك ڕۆژنامەوانی بەلکو ئەو ڕۆژنامەوانیەی کە تاکە ئازووقەی مەعریفی نەتەوەیەکە خۆی بە لاواندنەوەی ڕابردووەوە سەرقالکا.

بۆ ڕوونکردنەوەی ئەوی سەرەوە باس لە ئارگومێنتێ دەکەم کە بەباوەڕی من ڕێگاێ چاك لە دروستبوونی تێگەیشتن سەبارەت بەوی پێشتر باسمکرد دەکاتەوە. گەر تەماشای ئەو چەند یادە بکەین لەماوەی ئەم چەند سالەی دوای بۆ سالڕۆژی ڕۆژنامەی کوردستان یان ڕۆژنامەونی کوردی ئەنجامدراوە دەبینین کە یادەکان تەنیا تەرخاندەکرێن بۆ لاواندنەوەی ڕابردوو. ئەلبەتە بەبەر ئەو لاواندنەوانەشەوە زۆرترین تیۆریزە بەسەر وتاری ناسیۆنالیزمی کوردیەوە دەکرێ کە پسپۆڕ و بیریارانی پرۆسەی ئەو تیۆریزەکردنەش دیسانەوە یان کادێرەکانی بەشی ڕاگەیاندنە حیزبیرکانن یان ئەو کۆلکە ئەدەیب و شاعیر و ئەکادیمیکەرانەن کە بەبێ ڕۆژنامەگەری هەناسەنادەن. باشە دیسانەوە دەمانەوێ بپرسین بۆ ئەمانە , واتە ئەو کادێر و کۆلکە ئەدیب و تەنانەت ئەکادیمیکەرانە ئەو هەموو خەیالەیان بە ڕۆژنامەوانی داوە؟ بەباوەڕی من ئەوی یەك نەخت بڕوانێتە پێکهاتە و توانای ڕوناکبری ئەم جۆرە توێژانەی کۆمەلگەی کوردی(واتە کادێرو ئەدیب و ئەکادیمیکەر) لەوەدەگا کە ئەمانە تاکە بوارێ کە هەبوونی خۆیان بەباشی تیا دەبیننەوە ئەوا بواری ڕۆژنامەوانییە. چونکە لائیێمە لەبەرئەوەی ڕۆژنامەوانی بووە بە زمانحالی ووتاری ناسیۆنالیمان و هەروەها لەبەرئەوەیش کە ئەوە ڕۆژنامەوانیشە قسە لەسەر دەسەلات و گشت گۆڕانە سیاسی و کۆمەلایەتی و کولتووریەکانی کۆمەلگا دەکا بۆیە بۆ ئەمان هەمیشە ئاسانە بێنەپێشوە قسە لە دونیای ناوەوەی کورد بکەن. ئەمەش هیچ کات ماقوولنییە بە باری ئازادی ڕاگەیاندن لە شار پاساودانکرێ. چونکە ئازادی ڕۆژنامەگەری دەبێ جیاکرێتەوە لەوەی کە مێدیای کوردی بکرێ بە سەکۆیەك بۆ بلاوکردنەوەی نووسینی هەلە, نووسینی تێکەل و بێ ئامانج و نووسینی بێسەرچاوە و نائۆرژین. ئەوە ئازادی نییە تۆ بە وشەی لاهوتی و شیعەرگەرائامێز قسە لەسەر ناسکترین دیاردە و کێشەی کۆمەلایەتی و ئابووری و کولتووری بکەی.